

УДК 330.342: 338.5

*Бережна Алла Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент
Філонич Олена Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент*

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СТИМУЛЮЮЧЕ ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК МОТИВАЦІЯ ДО ІНВЕСТУВАННЯ

Питання реформування житлово-комунального господарства, адаптації його до постійно зростаючих вимог громадян є пріоритетним у діяльності держави та потребує відповідного науково-практичного обґрунтування. Однією з головних складових реформування галузі є упорядкування тарифної політики. Галузь в цілому має потужний виробничий комплекс, у тому числі розгалужену інженерну інфраструктуру. Метою перспективного розвитку галузі є забезпечення населення послугами належного рівня, якості, модернізація виробничої інфраструктури на інвестиційній основі та реалізація принципів самоокупності діяльності суб'єктів господарювання. Проблема галузі є зношеність інженерної інфраструктури (60% – 85%), довготривала відсутність інвестицій та дефіцит обігових коштів підприємств. Це призводить до значного погіршення технічного стану основних фондів, підвищення аварійності об'єктів, збільшення питомої ваги непродуктивних витрат матеріальних та енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень та якість послуг. Має місце нагальна потреба реформування сфери стимулюючого тарифного регулювання, інноваційних заходів, упровадження інституційних змін організації взаємовідносин між надавачами та споживачами послуг.

Головною метою стимулюючого тарифного регулювання є залучення інвестицій у модернізацію та розширення інженерної інфраструктури. Стимулююче тарифне регулювання або RAB–регулювання передбачає можливість для суб'єктів господарювання отримання прибутку адекватного обсягу інвестованого капіталу. Методологія RAB (*Regulatory Asset Base* – регуляторна база активів або інвестованого капіталу) – це система формування тарифів, яка базується на принципах забезпечення повернення вкладених інвестицій, отримання доходу на інвестований капітал та покриття витрат суб'єкта господарювання; в якій визначена сума прибутку має спрямовуватися на відновлення інфраструктури, а сам прибуток розраховується в залежності від вартості активів суб'єкта господарювання (як власних або внесених до переходу на регулювання тарифів, так й інвестованих активів) та визначеної норми доходності. Метод формування RAB-тарифів для компаній, які працюють з інфраструктурою (електричні, газові, теплові мережі, водоканали, дороги тощо) передбачає кардинальну зміну принципів формування фінансово-економічної стратегії компаній (перехід від затратного методу до методів довгострокового прогнозування та моделювання фінансово-економічної діяльності, запровадження системи контролінгу тощо).

У Європейських країнах така модель стимулювання модернізації інфраструктури запроваджена вже давно (вперше стимулюючі тарифи в електроенергетиці були введені в 1989р. у Великобританії, що дозволило вдвічі скоротити витрати розподільчих компаній й тарифи на передачу електроенергії протягом 15 років; у Румунії протягом 2004 – 2011 років зношеність активів електропостачальних компаній зменшилась з 75 % до 48 %). Головна ідея полягає у тому, що компанія, яка займається експлуатацією мереж, наприклад електричних, отримує на вкладені інвестиції додатковий відсоток у

тарифі на подальшу модернізацію мережі. Саме таким чином розвинуті країни забезпечують стимулювання розвитку інфраструктури. Світова практика свідчить, що регулювання тарифів в комплексі електропостачання на основі RAB методології має переваги для компаній з постачання електроенергії та споживачів у порівнянні з системою «затрати плюс», що діяла раніше. При чому, за такою моделі всі учасники мають свої зиски: держава має оновлену інфраструктуру, споживач, який за все платить, якісну послугу та підвищення надійності енергозабезпечення, а інвестор – повернення інвестицій та гарантований дохід на свої інвестиції, якого достатньо і для обслуговування кредитів, і для формування прибутку, а також додатковий стимул до зниження витрат.

Основні тези формування тарифу за методом RAB. Головним параметром, що визначає дохід компанії та регульований тариф, є необхідна валова виручка, яка розраховується як сума виробничих витрат, доходу на інвестований капітал та повернення інвестованого капіталу. Інвестований капітал поділяється на «старий» (інвестований капітал до переходу на систему регулювання за методом RAB, тобто власні виробничі потужності інженерної інфраструктури) та «новий» (інвестований після переходу на систему регулювання за методом RAB). У перший рік регулювання компанія отримує дохід на весь інвестований капітал, але в наступні періоди база для визначення доходу на інвестований капітал щорічно має зменшуватися на величину повернення інвестованого капіталу. Інвестований капітал має повернутися протягом встановленого терміну (від 35 років). Таким чином, щорічний дохід компанії формується за рахунок компенсації виробничих витрат та двох складових – фіксованого щорічного повернення капіталу та доходу, на реінвестований капітал, який щорічно зменшується. Ставка доходності при цьому має встановлюватися нормативно (з урахуванням національних особливостей формування активів, доцільно встановлювати різний рівень доходності «нового» та «старого» капіталу). На період регулювання для кожної компанії має бути узгоджена інвестиційна програма, яка передбачає нові інвестиції («новий» інвестований капітал). Капітал для кожної порції інвестицій має повертатися рівними частинами протягом встановленого періоду повернення (із зазначенням, що інвестиції відносяться на кінець року, в якому вони внесені, тому їх повернення починається з наступного року). Обсяг «старого» інвестованого капіталу визначається як вартість заміщення активів, що використовуються для здійснення регульованої діяльності (постачання електроенергії, газу, води тощо) з урахуванням фізичного зносу. Відповідальним за визначення вартості «старих» активів є незалежний оцінювач – суб'єкт оціночної діяльності та регулятор оціночної діяльності (в Україні – ФДМУ). До того ж, визначена вартість має бути відкоригована з урахуванням рівня завантаження виробничих потужностей та поточного рівня заборгованості компанії.

Виробничі витрати компанії включають операційні витрати (які є підконтрольними) та витрати, що включаються до необхідної валової виручки в обсязі, який визначається органами регулювання (непідконтрольні витрати). Протягом довгострокового періоду регулювання органами регулювання щорічно проводиться коригування валової виручки, що встановлюється на черговий фінансовий рік з огляду на відхилення фактичних значень параметрів розрахунку тарифів від попередньо запланованих. Економія операційних витрат виникає у випадку, якщо фактичні операційні витрати за минулий фінансовий рік зросли на величину, що є меншою за встановлену органами регулювання. За умови досягнення економії операційних витрат валова виручка не переглядається, що забезпечує компанії отримання вигоди від економії операційних витрат не тільки до кінця довгострокового періоду регулювання, але й на наступний період регулювання. При визначенні валової виручки також використовується індекс ефективності операційних витрат, який визначається за

результатами порівняльного аналізу витрат у розрахунку на одиницю продукції, що реалізується (питомі витрати) регульованих компаній. Регулювання методом RAB передбачає залежність плати за послуги суб'єктів господарювання з постачання мережами відповідної продукції від якості цих послуг. Таким чином, виручка компанії має залежати від показників надійності та якості обслуговування споживачів.

Перехід до довгострокового інвестиційного прогнозування вимагає узгодження (коригування) інвестиційних програм між інвесторами та органами державної влади, органами місцевої влади (як представниками власника комунальних мереж). В умовах стимулюючого тарифоутворення підприємства мають не тільки забезпечувати фінансову стійкість, високу ліквідність та платоспроможність, але й підвищувати ефективність діяльності (тобто фінансово-економічне управління має вийти за межі контролю виконання бюджету або бізнес-плану, запроваджуючи систему контролю спеціфічних техніко-економічних показників).

Діюча на сьогодні система тарифоутворення базується на принципах «затрати плюс». Тариф встановлюється щорічно на основі витрат, які підтвердив суб'єкт господарювання перед національним регулятором (Національна комісія, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), та додавання відсотків норми прибутку (найчастіше 3 %). За таких умов компанії зацікавлені в тому, щоб включити у тариф як можна більше витрат (і не зацікавлені у скороченні виробничих витрат). При цьому якість обслуговування споживачів не оцінюється та не контролюється. Запровадження метода доходності інвестованого капіталу має позитивні моменти, що суттєво впливають на розвиток інженерної інфраструктури. Серед основних позитивів виділимо наступні: зниження суб'єктивності при визначенні тарифів на послуги та зростання прогнозованості діяльності підприємств з огляду на довгостроковий характер тарифоутворення; стимулювання інвестиційних процесів, стимулювання підприємств до зниження операційних витрат; контроль якості послуг.

У січні 2018 року в Україні було введено зміни до нової методики тарифоутворення для підприємств, що забезпечують постачання електроенергії (постанова НКРЕКП від 27.07.2017 № 972) [1]. Регулятор передбачив у методиці встановлення RAB-тарифів доходність для компаній з постачання електроенергії на рівні 12,5 % як на «нові» інвестиції, так і на «старі» активи. З огляду на історію формування «старих» активів (державні підприємства з постачання електроенергії змінили організаційно-правову форму за результатами корпоративізації, з часом пакети акцій товариств змінювали форму власності з державної на приватну за результатами приватизації) рівень доходності «старих» активів та «нових» інвестицій має бути різним. Вартість «старих» активів уже сплачена споживачами через тарифи, їх підтримання коштує менше, ніж створення «нових». Для «старих» активів ставка доходності 12,5% завелика (власники обласних електропостачальних компаній отримують дохід, не вкладаючи коштів в модернізацію), а для «нових» інвестицій ставка 12,5 % можливо замала (доходність депозитів є вищою, а інвестицію мають ще низку ризиків). З огляду на вітчизняну практику з оціночної діяльності та її регулювання, зміна методології оцінки активів обленерго (проведена ФДМУ в 2017 році) призвела до зростання вартості «старих» активів вдвічі, а відповідно, вдвічі мали б вирости тарифи для споживачів. Для стимулювання інвестування модернізації інфраструктури (електричних мереж) доцільно диференціювати ставки доходності (по «старих» активах – зменшити, по «нових» інвестиціях»- збільшити). Має працювати принци – спочатку інвестування в модернізацію мережі, а потім через тариф повернення інвестицій та отримання прибутку. Запровадження національним регулятором методика передбачає лише отримання власниками підприємств за рахунок споживача через тариф додаткових доходів без мотивації цих же власників до

інвестицій. Запровадження РAB регулювання призведе до зростання тарифів на електроенергію, в першу чергу для промисловості та бізнесу (другої та третьої категорії споживачів); для населення на регулювання тарифів впливають політичні чинники (вибори до представницьких та законодавчих органів влади), але в майбутньому тарифи для домогосподарств теж зростуть. За оцінками експертів, введення РAB-тарифів на електроенергію збільшить її вартість для бізнеса до 10%, а розрахунки проведені безпосередньо на електропостачальних підприємствах дають значно більше зростання (від 30% до 50%) [2]. Зростання тарифів для бізнеса автоматично впливатиме на споживачів товарів (через зростання цін на їх товари). Зростання тарифів для не побутових споживачів збільшить розрив у вартості енергоресурсу для бізнеса та населення, що після введення в Україні ринку електроенергії призведе до ще стрімкішого зростання тарифів для населення (у порівнянні з очікуваним зростанням без запровадження РAB регулювання). Поряд з цим, за результатами переходу на стимулююче тарифоутворення регіональні енергопостачальні компанії очікують збільшення інвестицій більш як в шість разів (у порівнянні з сучасним рівнем), планують провести модернізацію мереж протягом 16 років, скоротити період аварійних відключень в 2,5 рази (по селах в 4 рази), щорічне скорочення на 1 % операційних контрольованих витрат [3]. З огляду на суттєві проблеми запровадження РAB-регулювання Уряд наполягає на необхідності подальшого удосконалення методології стимулюючого тарифоутворення національним регулятором.

Література

1. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, від 23.07.2013 № 1009 «Про встановлення параметрів регулювання, що мають довгостроковий строк дії, для цілей стимулюючого регулювання», зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26.07.2013 за № 1266/23798 із змінами внесеними постановою НКРЕКП від 27.07.2017 № 972 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0972874-17>
2. Винничук Ю. Как олигархи зарабатывают десятки миллиардов на РAB-тарифах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://biz.censor.net.ua/tag/5758/yuriyi_vinnichuk/resonance/page/1
3. Четыре облэнерго готовятся к переходу на РAB-регулирование с 1 апреля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/economic/482080.html>

УДК 334.764.47

*Бучик Татьяна Александровна,
кандидат экономических наук, доцент
Полесский государственный университет*

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ УЧЕТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КЛАСТЕРА

Одним из наиболее перспективных направлений развития экономики Республики Беларусь представляется формирование и развитие инновационных кластеров. Формирование инновационных кластеров, по нашему мнению, позволит не только создать инновационную продукцию, пользующуюся высоким уровнем спроса как на внутреннем рынке страны, так и на внешних рынках, но и обеспечит привлечение источников финансирования, необходимых для проведения научных разработок.